

TOLLE, LEGE!

szöveg: Martinkó József

EZERFÉLE MÓDON HAT AZ ÉPÍTÉSZET AZ EMBERRE, ÁM RITKÁK AZOK AZ ESETEK, AMIKOR VALÓBAN MEGSZÓLÍT EGY ÉPÜLET. EZEK AZOK A PILLANATOK, AMIKOR AZ ÉPÍTÉSZET, AZ ÉPÍTETT TÉR ÉS AZ ANYAG, A TERVEZŐI SZELLEM KÖZÖS NYELVET BESZÉLNEK. EGYMÁSBA NŐNEK, EGYMÁSBA SZÖVŐDNEK ÉS ÁTLÉNYEGÜLNEK MINDAZOK AZ ELEMÉK, MINDAZOK AZ ALKOTÓRÉSZEK, AMELYEK ERŐS KAPCSOLATA TÁVOLRÓL SEM EVIDENCIA. SOK ESETBEN HOSSZÚ IDŐ KELL AHHOZ, HOGY AZ, AMI FRISSEN ELKÉSZÜLT, AMI ÚJ, AMI CSAK MOST ÉRKEZETT, BÁRKIT IS MEGTUDJON SZÓLÍTANI. A HÁZAK ÉLETÉNEK EZEK AZ ELSŐ, KRITIKUS, SZÓTLAN ÉVEI. AMIKOR MÉG A HELYÜKET KERESIK A KÖRNYEZETÜKBEN ÉS AZ EMBEREK VILÁGÁBAN. AMIKOR MÉG NINCS ANNYI PRIVÁT ÉS KÖZÖSSÉGI TÖRTÉNET MÖGÖTTÜK, AMITŐL SAJÁT NYELVÜKÖN VOLNÁNAK KÉPESEK BESZÉLNI. RITKA CSODA AZ TEHÁT, AMIKOR EGY ÚJ HÁZ RÖGTÖN MEGSZÓLÍJA AZ EMBERT.

fotók: Bujnovszky Tamás

Két szempontból ugyanis mindenképpen fontos ez a nyelv. Egyrészt az új ház Budapest történeti belvárosában áll, másrészt egy egyetem épületéről van szó. A „beszélő ház” helyi dialektusban szól. Érti a város nyelvét. Érti a terek, udvarok, lépcsőházak, cselédlépcsők, háztetők, homlokzatok, erkélyek, díszítések szövegeit. Zártnak tűnő közhomlokzata ellenére is magába engedi a várost, szóba áll a hétköznappal, a történelmivel, a jelentőssel és jelentéktelennel. Sokféle illeszkedésről beszélünk a városi szövet kapcsán, ám esetünkben ennél jóval árnyaltabb és összetettebb dologról van szó. Ráadásul rendhagyó módon az illeszkedés-dramaturgia lényege az utcáról, kívülről szinte azonosíthatatlan. Föl kell hozzá fedezni, hogy a Nádor utca 15-re mutató Vigyázó Ferenc utca tengelye hogyan folytatódik az épület belső terének hasadékszerű belvilágában. Kiemelkedően hangsúlyos részletről van itt szó, hiszen az első ütemben megépült két házat ennek az utcategynek a kifutása kapcsolja össze a Duna partjával. Az építészek többször említették interjúikban, hogy a Duna

számukra a világgal, Európával, a történelemmel és az idővel való kapcsolatot jelenti. Végeredményben a Vigyázó Ferenc utcai tengelyen keresztül megteremtett kapcsolatot az épületek belső terében is folytatni kívánták. Érzékelhetjük, hogy a Parlament mészköveivel megegyező anyagból épült homlokzatszakasz mögötti terek mélyen az épülettömbbe nyúlva megteremtik a 15-ös épület alapstruktúráját.

Illeszkedésről, kapcsolatokról, tér- és anyaganalízisről lesz még szó, most azonban térjünk kicsit vissza a nyelvvel kapcsolatos alaptézisünkre. O'Donnell és Tuomey életművében meghatározó számban vannak jelen oktatási és kulturális célú épületek. A CEU campus egyetemi épület. Az egyetem pedig egyre inkább olyan intézménnyé formálódott az elmúlt évtizedekben, ahol az oktatás a lehető leggazdagabb, legnyíltabb párbeszéd, interakción, tudásátadáson alapul. Végképp megszűnt az oktatás régi frontális iránya, hierarchikus alapállása és végleg átadta helyét egy rétegzett, sok kapcsolaton és kommunikációs helyzeten, sokféle irányon alapuló pár-

beszédnek. Ebben az épületben az érződik, hogy a belső terek kapcsolatai, lépcsőfordulók, közlekedők, lépcsőkarok, galériák vagy maga a publikus tetőterasz rengeteg lehetőséget biztosít arra, hogy a különféle találkozások, véletlenszerű beszédaktusok alakulhassanak ki. Ráadásul az épület nem csak ezen a módon töltődik fel beszéddel, nyelvvel, hiszen a 15-ös szám alatt felépült a CEU új szabadpolcos könyvtára is, ami nemcsak érdekes belső téri helyzeteket alakít ki azzal, hogy több emeletet metsz át, hanem a könyvtár a nyelvi elemek, szövegek, gondolatok, adatok, a tudás legürübb tere még ma is.

A különféle építészeti, verbális és szövegalapú nyelvi minőségek rétegződése után fedezzük fel, hogy az épü-

letek belső terében egyfajta finom építészeti montázst találunk, sokféle modalitású építészeti mondatot, nyelvi fragmentumot, intertextust és idézetet lehet azonosítani. Ezek közül leglátványosabb az az elliptikus betonlépcsőház, ami a Duna felől érkező tengelyen áll. Az építészek megemlítik, hogy erre az „építészeti mondatra” a Gerlóczy Rooms de Lux hotelben találtak rá. Itt érezték meg, hogy Budapest eklektikája nem a homlokzatokban, hanem az udvarok, átjárók összeshívódó belső tereiben, a gangok, a cselédlépcsők, a vegyes falazatok, a kapualjak, a féltetek hihetetlenül gazdag struktúrájában létezik. Félmondatok, elejtett szavak, befejezetlen és befejezett monológok, örült hadarás, elhallgatá-

sok, félreértések városa vagyunk építészeti értelemben is. Az utcákról be-betérve a régi bérházakban felerősödnek ezek a hangok.

O'Donnellék a városi belső terek sokszólamú nyelvére, gazdag beszédére lettek figyelmesek. Munkájuk során nyitott füllel és értelemmel hallották meg, hogy ez a nyelvi gazdagság a város lényege. Befelé figyeltek és a belső hangokat alakították építészetté. Amikor az épületek belső tereiben járunk, akkor a különféle téri szakaszok, szögletek, lágyabb átfordulások, átszövődések, az eredeti épületekből megmaradó részek, látszóbeton, kő-tégla falak, acélszerkezetek, téglasíkok finom montázsába járunk. Mivel gyakorlatilag két épület, a Nádor

“ZÁRTNAK TŰNŐ KŐHOMLOKZATA ELLENÉRE IS MAGÁBA ENGEDI A VÁROST, SZÓBA ÁLL A HÉTKÖZNAPIVAL, A TÖRTÉNELMIVEL, A JELENTŐSSEL ÉS JELENTÉKTELENNEL”

utca 15. és 13. kapcsolatának megteremtése volt a cél, ezért ebben a téri-nyelvi rendszerben az eltérő szintvonalak, terek közötti átkötések, kapcsolatok, átjárások és átnyitások megteremtése gazdagította tovább a struktúrát. Bizonyos téri helyzetekben egyébként az is érzékelhető, mintha az épület belső terében újabb és újabb homlokzatok formálódna meg. Gyakorlatilag az épületklimatikai szempontból ideálisan szerkesztett, meredek lefutású üveg-acél tetősíkok is mintha belső homlokzati síkokká válnának.

Végül már csak egyetlen szó hiányzik O'Donnell és Tuomey szótárából a CEU új épületei kapcsán. A magyar partneriroda építész, Hidasnémeti Máté hívta fel a figyelmet az ír építészek egyfajta „kézműves” munkamódszerére. (Erre egyébként mellékletünkben, az építészekkel készült interjúban is rákérdeztünk.) Ez a kézművesség arra a tervezői alapállásra utal, ami a formálódó

tereket, a kicsiny sarkokat, lépcsőkorlátokat, falmezőket, nyílásokat és áttöréseket, tartóelemeket, egyszóval minden részletet kézben tart, átgűr. Ebben a rendszerben nincsenek olyan alkotóelemek, amik a gépi logika mentén nyernék el formájukat, amik kész megoldásokat, egységeket építenek össze egyfajta célorientált narratíva mentén. Mintha minden egyes téglát megérintene az építész az építés, a születés folyamatában. A ház nem gép többé, hanem egy korokon, technológiákon átívelő alkotó gondolat kézi, érzéki, személyes megformálása, átlényegítése. Épített nyelv és nem absztrakt gondolatosság. Vedd és olvasd!

TOLLE, LEGE!

text: József Martinkó

ARCHITECTURE MAY AFFECT PEOPLE IN THOUSANDS OF WAYS, BUT ONLY IN SOME RARE CASES ARE WE TRULY "SPOKEN TO" BY A BUILDING. THESE ARE THE MOMENTS WHEN ARCHITECTURE, THE BUILT ENVIRONMENT, THE MATERIAL AND THE ARCHITECT'S SPIRIT SPEAK THE SAME LANGUAGE. ELEMENTS AND COMPONENTS, WHOSE CONNECTION IS NOT EVEN REMOTELY EVIDENT, ARE INCORPORATED, INTERWOVEN AND TRANSFIGURED. IN MANY CASES IT TAKES A LONG TIME BEFORE A NEWLY FINISHED BUILDING "ADDRESSES" ANYONE. THESE ARE THE FIRST, CRITICAL AND SILENT YEARS OF A BUILDING'S LIFE. THIS IS THE PERIOD WHEN THE BUILDING IS JUST TRYING TO FIT INTO THE SURROUNDINGS AND INTO PEOPLE'S WORLDS. THERE ISN'T MUCH PRIVATE AND COMMUNITY EXPERIENCE IN ITS PAST WHICH WOULD INSPIRE THE BUILDING TO TELL ITS OWN STORIES. IT IS TRULY A RARE WONDER WHEN A NEW BUILDING CAN IMMEDIATELY TALK TO PEOPLE.

photos: Tamás Bujnovszky

The first phase of Central European University's (CEU) building reconstruction has been finished and it speaks to us. In an interview the Irish architect couple Sheila O'Donnell and John Tuomey refer to what Gabriel García Márquez, the Nobel Prize-winning writer said, stating that during his life he only wrote a single book in various versions, with various characters and at various times, but it is still the same one book. The roots of O'Donnell's and Tuomey's architect ars poetica are apparent in the continuous flow of abundant motifs, with elements diverging and then meeting again from time to time. In addition, as García Márquez has been mentioned, the critic feels entitled to interpret the architect's buildings, the applied architectural elements as language structures with specific dictionary, poetics, grammar and semantics. Consequently, if O'Donnell's and Tuomey's buildings share a common language - if there is such a language - then a dialogue using this language is also

possible. The building speaks - and we are addressed. And when this happens, it is an important moment.

There are two aspects making this language important. On the one hand, the new building is situated in Budapest's historical downtown; on the other hand, it is a university building. The "talking house" speaks the local dialect. It understands the language of the city. It understands the voices of spaces, courtyards, staircases, side stairs, roofs, facades, balconies and ornaments. Despite its seemingly isolating stone facade it still allows the city to enter the building; it communicates with the ordinary, the historical, the significant and the trivial. When we talk about urban structure, adjusting can be achieved in different ways, but in this case, everything is much more subtle and complex. In addition, the essence of adjusting is almost unidentifiable from outside, from the street; which is rather unconventional. It must be noted that Vigyázó Ferenc Street is continued in the gorge-

like interior space of Nádor utca 15. This is an extremely strong detail, as the continuing projected line of this axis connects the two buildings - finished in the first project phase - to the Danube bank. The architects often mentioned in their interviews that for them the Danube is the symbol of connecting to the world, to Europe, to history and to time. On the whole, it was their intention to continue the connection created by the Vigyázó Ferenc Street axis into the inner space of the buildings. It can be perceived that the spaces behind the facade - made of limestone similar to the kind used for building the Parliament - create the basic structure of the building at No. 15 as they reach deep into the block of the building.

Adjusting, connections, space- and material analysis will be discussed later; for now let's get back to our basic concept of language. O'Donnell's and Tuomey's works are dominated by educational and cultural buildings. CEU campus is a university building. Over the past decades

the university has been formed into an institution where education is based on open dialogue, interaction and the sharing of knowledge. The old frontal direction of education and its hierarchic basis entirely disappeared and gave way to a layered way of communication based on several connections, communication situations and directions. In this building the connection between the inner spaces, the staircases, corridors, banisters, lofts and the public terrace itself provide plenty of opportunity for various encounters or random conversations. In addition, it is not the only way for the building to be filled with language, as the new self-access library of CEU was constructed at No. 15, which creates interesting inner-space situations by cutting through several floors, and the library provides an articulate space for language elements, texts, ideas and data as a dense space of knowledge even today.

After exploring the layers of architectural, verbal and text-based language qualities, let's explore the inner space of the buildings and identify a kind of delicate architectural montage of architectural sentences, language fragments, intertexts and quotations with varied modality. The most spectacular of these is the elliptical concrete stairway on the axis towards the Danube. The architects mention that they found this "architectural sentence" at Gerlőcy Rooms de Luxe Hotel. This was

the place where they perceived that the eclecticism of Budapest cannot be seen in the facades, but in the mingled inner spaces of courts and gateways, in the incredibly rich structure of outer corridors, side stairs, mixed wall works, gateways and pitched roofs. This is a city of half-finished sentences, hinted words, unfinished and finished monologues, crazy jabber, sudden silence and misunderstandings. Entering the old buildings these sounds become much louder.

O'Donnell and Tuomey noticed the diverse language and the abundant message of urban inner spaces. In the course of their work they were open to hear and understand that this linguistic wealth is the essence of the city. They listened to their inner voices and turned them into architecture. Walking across the interior of the buildings leads us through the delicate montage of various space sections, angles, softer changes, interlocking structures, remaining parts of the original buildings, concrete, stone-brick walls, steel structures and brick planes. As the basic objective was to establish a connection between Nádor Street 15 and 13, the structure was further enriched by connecting levels and spaces by cross-connections, connections, passages and openings in this space-language system. In some spaces it is perceived as if there were facades being formed inside the

building. The steep glass-steel roof planes - their design ideal from building-climatic aspect - seem as though they were internal facade planes.

Finally, there is only one word missing from the dictionary of O'Donnell and Tuomey in connection with the new buildings of CEU. Máté Hidasnémeti, an architect of the Hungarian partner office called our attention to the "craft" work method of the Irish architects. (The architects were asked about this method in the interview attached). This "craft" method refers to the designers' concept of controlling and reshaping every little detail like emerging spaces, small corners, stair railings, wall areas, holes, breakthroughs and supporting elements. In this system there is not one single component formed along mechanical logic or created by connecting ready-made solutions and elements following a goal-oriented narrative. On the contrary, it seems as if the architect touched each brick during construction, in the process of creating. The building is not a machine anymore, but rather the manual, sensual and personal expression of a creative idea of ages and technologies. It is a constructed language rather than an abstract idea. Tolle, lege! / Take up and read!

“DESPITE ITS SEEMINGLY ISOLATING STONE FACADE IT STILL ALLOWS THE CITY TO ENTER THE BUILDING; IT COMMUNICATES WITH THE ORDINARY, THE HISTORICAL, THE SIGNIFICANT AND THE TRIVIAL”

